

Kunstmatige schuilplaatsen kleine marterachtigen.

Dirk Criel

In een omgeving waarin de mens meer en meer beslag legt op de resterende open ruimte, wordt het voor dieren en planten steeds moeilijker om zich te handhaven. Een diergroep die het bijzonder moeilijk heeft wordt gevormd door de roofdieren. Het is van groot belang dat de toekomstige natuurontwikkeling rekening houdt met de specifieke noden van deze zoogdiergroep.

Kleinschaligheid

De kleine marterachtigen, wezel *Mustela nivalis*, hermelijn *Mustela erminea* en bunzing *Mustela putorius*, zijn typische bewoners van een kleinschalig cultuurlandschap, waarin kleine landschapselementen de overhand hebben. Hoewel ze alle drie in een gelijkaardig landschapstype voorkomen, is de onderlinge concurrentie beperkt en bezetten ze elk een eigen niche.

De bunzing benut een grote verscheidenheid aan biotopen, gaande van open bosgebieden en broekbos-

sen tot landbouwgronden en boerenerven. Zijn bijzondere voorkeur gaat uit naar de laag gelegen, waterrijke gebieden, zoals moerassen en rivieroeveren. De reden hiertoe ligt besloten in het brede voedselspectrum van de bunzing. Daarvan is een groot gedeelte te vinden in de nabijheid van het water. Toch is de bunzing niet echt aan water gebonden. In cultuurgebieden houdt de bunzing zich hoofdzakelijk op in ruige terreinen, die hem voldoende dekking verschaffen, bijvoorbeeld langs boszomen, beken en grachten die zijn leefgebied doorkruisen. In Nederland en België is het geen uitzondering als de bunzing in de nabijheid van boerderijen wordt aangetroffen. Hij verstopt zich daar meestal onder hooimijten en houtstapels of tussen de opeengehoopte rommel.

Ook de hermelijn zoekt op vochtige terreinen naar prooi. Zijn prooi bestaat voornamelijk uit woelratten. Verder worden regelmatig verruigde overhoekjes en houtkanten opgezocht.

Het woon- en jachtgebied van de wezel verschilt in weinig opzichten van dat van de hermelijn. Het enige onderscheid is dat drassige terreinen zoveel mogelijk worden vermeden. In natte gebieden zal men de wezel hoofdzakelijk op de drogere stukken, zoals dijken en opgehoogde gronden aantreffen. De wezel neemt genoeg met een minimum aan dekking, op voorwaarde dat voldoende voedsel

Wezel in de pijp van een kunstmatige marterbouw. Foto Johan de Meester.

aanwezig is. Dat voedsel bestaat in hoofdzaak uit woelmuizen. Zo is het geen zeldzaamheid dat wezels voorkomen in uitgestrekte landbouwgebieden met grote, aaneengesloten kale akkers. Een klein muizengaatje in de berm of een hoopje snoeihout op een overhoekje volstaan als schuilplaats. De wezel heeft het dus niet bijzonder moeilijk om te overleven, dit in tegenstelling tot de hermelijn en de bunzing.

Kleinschaligheid bewaren

In bepaalde streken lopen de populaties van kleine marterachtigen sterk achteruit. De teloorgang van het kleinschalige, gevarieerde landschap, met zijn talrijke overhoekjes, struvelen, heggen, houtwallen, bosjes en bermen, is verantwoordelijk voor deze achteruitgang. Bij de landschapsinrichting en het beheer ervan moet in de toekomst met dit gegeven rekening worden gehouden. Er moet ernstig overwogen worden hoe de vele functies, die kleine en lintvormige landschapsstructuren vervullen, op doeltreffende wijze in een modern landschap kunnen worden ingeschakeld. Veel kleinschalige landschapselementen hebben inmiddels economisch gezien geen enkele waarde meer. Vanuit ecologisch en esthetisch oogpunt blijven ze hun waarde behouden.

Het mozaïekpatroon van een oud cultuurlandschap is door de mens gemaakt. Diezelfde vooruitstrevende mens moet er nu voor zorgen dat andere landschapsstructuren door middel van natuurtechniek worden opgebouwd. Zij moeten de verliezen goedmaken en de bestaande ecosystemen in stand houden.

Kunstgrepen

Het mag nooit de bedoeling zijn om op kunstmatige wijze een landschap in stand te houden. In plaats van in holle bomen wonen roofdieren dan in nestkastjes, snuffelen egels langs tuinheggen en scheren watervleermuizen over waterspaarbekkens. Toch moet de vraag worden gesteld waar de grens ligt tussen "natuurlijk" en "kunstmatig". Zijn de heggen van weleer niet met dezelfde bedoelingen gezet als het prikkeldraad van nu? En zijn de zand- en grindafgravingen geen even drastische ingrepen in de natuur als de

door ons om hun natuurschoon gewaardeerde petgaten? Het verschil ligt in de natuurlijke ontwikkelingsmogelijkheden die de mens een gebied toestaat. De landschappelijke ingrepen vinden in steeds grotere getale plaats en gaan door de hulp van gesofisticeerde machines zo vlug, dat de natuur geen kans wordt geboden zich te herpakken. Op zo'n ogenblik moet de natuur een handje worden geholpen. Hiervoor bestaan talloze mogelijkheden.

Dit artikel beperkt zich tot een aantal mogelijkheden om kunstmatige schuilplaatsen voor kleine marterachtigen te creëren. De gegeven voorbeelden zijn eenvoudig te realiseren in uw onmiddellijke omgeving. Let wel op. Zij lossen het probleem van het biotoopverlies niet op, maar ze laten wel toe om in gebieden met onvoldoende schuilgelegenheid het aantal potentiële schuil- en nestplaatsen op te drijven. Het is een overgangsmaatregel die een onderdeel vormt van een algemeen biotoopherstel. Enkel en alleen in combinatie met grootschalige natuurherstellende maatregelen, werpen ze hun vruchten af.

Nestkasten

Door de Nationale Campagne Bescherming Roofdieren (NCBR) is een nestkast ontworpen die speciaal is bestemd voor kleine roofdieren (Criel, 1986; Criel, 1987; Criel & Holsbeek, 1987). De nestkast wordt gebouwd van populiere-, sparre- of dennehout van minimaal 1 tot 1,5 cm dik. Zie afbeelding en tabel. Schilderen is niet nodig. Tegen het vocht wordt met duimspijkers een stuk plastic op het dak vastgehecht, dat enkele centimeters over de dakrand hangt. Net als bij vogelnestkasten bepaalt de grootte van de toegangsopening welke dieren er gebruik van kunnen maken. De opgegeven maten moeten daarom nauwgezet worden opgevolgd. Om tocht te voorkomen mogen de openingen in de voorzijde en het middenstuk niet recht tegenover elkaar worden geplaatst. De nauwe, afgesloten ruimte onder de nestkamer heeft een isolerende werking.

De nestkast wordt op een stevige en droge bodem onder een houtstapel gezet of onder hooi, tuinafval, bramen en ander dicht struikgewas geschoven (zie foto). Ze kan eveneens in een

berm worden ingegraven of met een zestal houtbussels worden toegedekt. Om de aandacht van een roofdier te trekken kan voor de opening een stukje pvc-buis (± 50 cm lang) worden bevestigd, dat tussen drie spieën zit vastgeklemd. Er moet dan wel enige ruimte tussen de nestkastopening en de buisopening worden gelaten. Mocht de ingang tot de buis toevallig of opzettelijk afgesloten geraken, dan kan het dier nog altijd weg.

Hoe efficiënt de nestkasten werken, bleek uit een proef die door de NCBR is opgezet (Criel, 1988). Na twee jaar bleken 1 op 5 nestkasten door roofdieren te zijn bewoond en na drie jaar zelfs 1 op 4. In meerdere gevallen werden jongen in de nestkast grootgebracht.

Andere kunstbouwen

Een eenvoudigere manier om de kleine marterachtigen een onderkomen te geven, is de aanleg van een kunstbouw (zie foto). Het idee is niet zo onnatuurlijk als op het eerste gezicht lijkt. Enkel wordt een oude traditie opgerakeld. Veel kleine marterachtigen verstoppelen zich immers graag onder hout, hooi of stro of tussen stenen. Van deze kennis maken jagers gebruik om vallen te plaatsen in nagebootste schuilplaatsen.

Er bestaan verscheidene varianten op een kunstbouw. Het volstaat al om het hout voor de open haard in de tuin of het winterhooi van de schapen in de schuur zodanig te stapelen dat daartussen ruimtes ontstaan. Perfectioneren kan door op de bodem betonblokken of kleine boomstammen te leggen en hiermee gangen en kamers van verschillende grootte (maximum 40 cm doorsnede en 20-25 cm hoog) te bouwen die met elkaar in verbinding staan (zie afbeelding). Daar bovenop wordt dan het materiaal, bijvoorbeeld snoeihout, gestapeld (Criel, 1983). Als extraatje kan men de kamerbodem met turf bestrooien en enkele kamers luchtig met hooi opgevullen. De bouwplaats moet zorgvuldig worden uitgekozen. Een droge plek is steeds noodzakelijk en de ingang bevindt zich bij voorkeur langs de zuidkant of een beschutte zijde. Om te voorkomen dat er water insijpelt kan een stuk plastic tussen het hout worden gelegd. Ter afronding kunnen bramen of andere dichte struiken rond de bouw

Afgedekt onder takkenbossen worden marterkasten in het veld geplaatst. Foto Johan de Meester.

worden geplant.

Een andere variant op dit thema bestaat uit twee drainagebuizen met een doorsnede van 6 à 8 cm, die in een berm schuin worden ingegraven en naar één kamer (van maximaal 40 cm doorsnede en 20-25 cm hoog) leiden (zie afbeelding). De kamer wordt met een plank of dakpannen afgedekt. Daar bovenop komt een stuk plastic en tenslotte een laag grond van tenminste 60 cm dik.

Natuurlijke schuilplaatsen

Bij het snoeien van bomen wordt het snoeihout veelal verbrand. Dit is doorgaans een overbodige maatregel. Veel beter is het om het snoei- of sprokkelhout op grote stapels te gooien of tot grote bussels samen te binden, op te stapelen en het verder ongemoeid te laten. Hetzelfde kan worden gedaan met hooi, grove puin, boomstammen en wortelkluiten.

Roofdieren gebruiken soms meerdere schuilplaatsen die ze soms onderling delen en die regelmatig worden opgezocht. Ze houden ervan zich op een veilige en rustige plaats terug te trekken wanneer ze hun jongen werpen. Ze stellen aan zo'n schuilplaats dan ook hogere eisen dan aan schuilplaatsen waarin ze zich terugtrekken als ze inactief zijn. Holten die zich vormen in bomen en wortelkluiten of verlaten hopen in bermen en zandhopen, hebben naast hooimijten en houtstapels hun voorkeur. Schuilplaatsen verliezen hun aantrekkelijk-

Een marterkast klaar voor gebruik. Foto Johan de Meester.

heid wanneer ze niet of weinig beschut zijn gelegen. In veel gevallen is de beschutting te verbeteren door rondom lage struiken te planten. In Nederland maakten bunzingen gebruik van droge en dichtbegroeide sloten (Braakhekke, 1979; Lyon & Martens, 1981). Het principe van de martergreppel is hierop gebaseerd (zie afbeelding). Op een geschikte plek wordt een 60-100 cm diepe en 300 cm lange greppel uitgegraven die langs één zijde (niet de regenkant) langzaam afhelt. Rondom worden doornstruiken geplant, die naderhand de greppel overwoekeren. Nieuwe houtwallen kunnen op een gelijkaardige wijze worden aangelegd, waarbij een ondiepe greppel wordt voorzien in het midden van de wal (zie afbeelding).

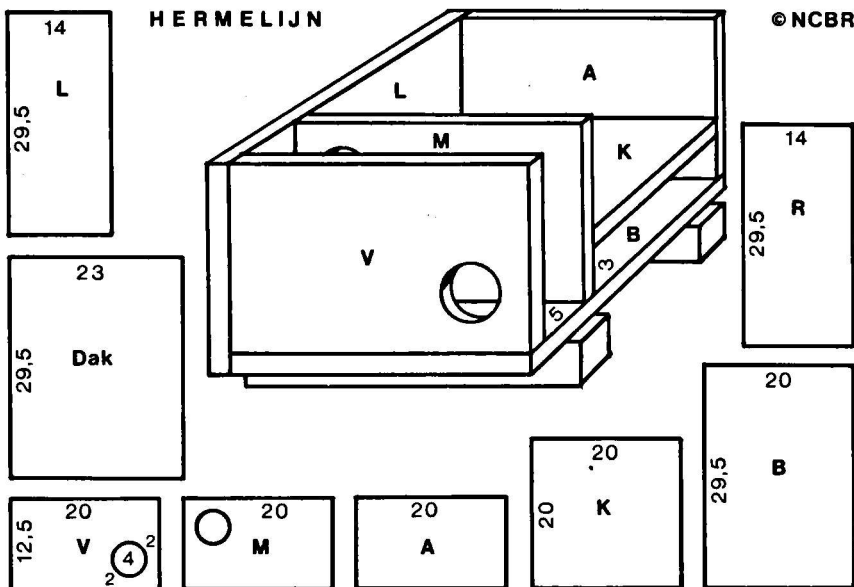
Dichtbegroeide overhoekjes en bosjes vormen eveneens een geliefkoosde plek voor de kleine marterachtigen. In een tekort kan worden voorzien door aanleg van kleine perceeltjes hakhout en struweel, waarin dode bomen en sprinkelhout worden ach-

tergelaten. De perceeltjes hoeven niet groter te zijn dan een are, maar ze mogen niet verder uit elkaar liggen dan hooguit 500 meter (Wijngaarden, 1983), tenzij daartussen dekkinggevende vegetatie aanwezig is. Jonge naalldhoutaanplantingen worden dikwijls door marters in bezit genomen, maar verliezen hun aantrekkelijkheid naarmate de bomen groter worden.

Bedenk eens

De roofdieren staan aan het einde van een voedselketen en zijn daarom uitermate gevoelig voor de wijzigingen die zich voordoen in hun leefgebied. Uiteindelijk zijn alle kleine ingrepen, die een natuurlijke verrijking teweeg brengen en de homogeniteit van het landschap bewerkstelligen, gunstig voor roofdieren. En daardoor ook voor alle dieren die deel uitmaken van hun levensgemeenschap. Het is aan elk van ons om een optimale variatie na te streven. Dit kan door te beginnen met de eigen tuin.

Schema van een nestkast voor Hermelijn

Afmetingen van de panelen bestemd voor de bouw van een nestkast voor kleine marterachtigen.

Omschrijving	Wezel	Hermelijn*	Bunzing*
Bodemplaat	21,5 x 12	29,5 x 20	42,5 x 30
Dakplaat	21,5 x 15	29,5 x 23	42,5 x 33
Zijkant links/rechts	21,5 x 13,5	29,5 x 14	42,5 x 16
Voorzijde/achterzijde	12 x 12	20 x 12,5	30 x 14,5
Middenstuk	12 x 12	20 x 12,5	30 x 14,5
Kamerplaat	12 x 12	20 x 20	30 x 30
Steuntjes	15 x 3	23 x 3	33 x 3
Opening ingang	2,5	4	8
Afstand ingang t.o.v. rand	3	5	9

Alle afmetingen zijn in centimeters

* Omdat men zich dient te houden aan bepaalde in de handel zijnde maten van planken, moeten bepaalde onderdelen, zoals het dak en de kamerplaat bij Hermelijn en Bunzing, uit twee stukken worden samengesteld. Het hangt evenwel af van de houtsoort en de handelaar bij wie u koopt over welke afmetingen u kunt beschikken. Daarom zijn gemakshalve alle afmetingen in één stuk aangegeven.

Literatuur

- Braakhekke, W., 1979. Het terreingebruik van bunzing *Putorius putorius* en steenmarter *Martes foina*. Studentenverslag-RIN/Arnhem.
- Criel, D., 1983. Kunstbouwen voor marterachtigen. Carnivora 1(4).
- Criel, D., 1986. Een kunstbouw voor de kleintjes. Carnivora 4(4).
- Criel, D., 1987. Een kunstbouw voor de kleintjes; een initiatief van de NCBR. Wielewaal 53(4).
- Criel, D., 1988. Kunstbouwproject levert geen teleurstellingen op. Carnivora 6(3).
- Criel, D. & Holsbeek, L., 1987. Even rechtzetten: bunzing-kunstbouw. Carnivora 5(1).

- Lyon, M. de & Martens, A., 1981. Ruimtelijke en temporele aspecten van het gedrag van bunzing en steenmarter in een cultuurlandschap in Oost-Nederland. Studentenverslag RIN/Arnhem.
- Wijngaarden, A. van, 1983. Bunzing *Putorius putorius*. In: Rijksinstituut voor natuurbeheer, Dieren. Pudoc/Wageningen.

• Meer informatie over de vervaardiging en de resultaten van kunstbouwen van kleine marterachtigen zijn te verkrijgen bij de Nationale Campagne Bescherming Roofdieren, Postbus 10, B-9740, België.